

Victoriia O. ROMANENKO,

postgraduate student of the Chair of General and Slavic Linguistics of Odessa Mechnikov National University ; 24/26, Fransuzkiy boulevard, Odessa, 65058, Ukraine; e-mail: vikaromanenko17@gmail.com; tel.: +38 097 5276506

TO THE QUESTION OF THE HISTORY OF THE LINGUISTIC TERMS EMERGENCE: *GENDER, MASCULINITY, FEMININITY*

Summary. The article gives a brief review of the history of the emergence of the linguistic terms gender, masculinity, and femininity. It stresses the importance of political and cultural background of these terms. Special attention is paid to understanding gender problems in the Soviet period.

The subject of our article is the history of the emergence of linguistics terms, such as gender, masculinity, femininity. The aim of our research is to investigate the terms and to reveal the importance of political and cultural background of these terms. The main attention is paid to understanding gender problems in the Soviet period. Gender describes the characteristics that a society or culture delineates as masculine or feminine. Masculinity and femininity are the terms that are often used to identify a set of characteristics, values, and meanings related to gender. In our society, the values tied to masculinity have been generally seen as superior to those associated with femininity. Femininity and masculinity are rooted in the social (one's gender) rather than the biological (one's sex). We understand that femininity and masculinity are based upon social and cultural conditions.

The researcher M. Bohachevska-Chomjak noted that women's issue in the Soviet Union did not have a purely feminist character, it remained a social and political problem. The Soviet government was trying to impose a canon of «working mothers».

The arguments we have presented in this research prove the fact that masculinity and femininity are represented in specific cultural circumstances, along with age and other factors; and what is generally considered to be natural, often turns out to be culturally marked. As a result, it becomes impossible to separate gender from political and cultural intersections in which it functions. To draw a conclusion, one can say that gender serves as a marker of biological, linguistic and cultural context which becomes a personal attribute.

Key words: gender, masculinity, femininity, «women» question in the Soviet period.

Статтю отримано 26.05.2015 р.

УДК 811.161.2'282.2'373.611/.612(477.74)

СВІТЛИЦЬКА Віолета Романівна,

здобувач кафедри української мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; 24/26, Французький бульвар, м. Одеса, 65058, Україна; e-mail: 7989447@ukr.net; тел.: +38 063 1306430

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОДУКТИВНОСТІ Й РЕГУЛЯРНОСТІ СЛОВОВІРНИХ ТИПІВ І ПІДТИПІВ ДЕРИВАТИВ В УКРАЇНСЬКИХ ДІАЛЕКТАХ У ПОРІВНЯННІ З ЛІТЕРАТУРНОЮ МОВОЮ

Анотація. У статті діалектна лексика українських говорів Одещини аналізується з точки зору її словотвірних особливостей: розглядаються способи творення діалектизмів, специфіка використання словотвірних формантів, продуктивність і регулярність словотвірних типів і словотвірних підтипів. В українських діалектах Одещини найбільша кількість дериватів словотвірного типу віддієслівних іменників із суфіксом *-н(а)* і загальним словотвірним значенням 'предметність, яка знаходиться в певному відношенні до дії, названої мотивуючим словом' входить до словотвірного підтипу із частковим словотвірним значенням 'предмет, за допомогою якого виконується дія, названа мотивуючим словом', але відсутній словотвірний підтип із частковим словотвірним значенням 'особа — виконавець дії, названої мотивуючим словом', хоч у літературній мові цей підтип є досить продуктивним і регулярним.

Ключові слова: способи словотворення, діалектна лексика, мотивуюче слово, дериват, словотвірний формант, продуктивність, регулярність, словотвірний тип, словотвірний підтип.

Словотвірний тип — це основна одиниця класифікації похідних слів. Під словотвірним типом розуміють ряд похідних слів, що належать до однієї частини мови і характеризуються такими словотвірними ознаками:

- 1) похідністю від слів однієї частини мови;
- 2) спільним способом словотвору;
- 3) одним словотвірним значенням;
- 4) тотожним словотворчим формантом.

Словотвірне значення у похідних словах — це узагальнене, спільне для певного лексико-семантичного розряду слів значення. Наприклад, слова *косар*, *лікар*, *пекар*, *токар* належать до одного словотвірного типу (далі — СТ), бо всі вони утворені від дієслів (*жосити*, *лікувати*, *пекти*, *точити*), мають спільний формант-суфікс *-ар*, спільне загальне словотвірне значення (далі — СЗ) — ‘предметність, яка знаходиться у певному відношенні до дії, названої мотивуючим словом’. До цього СТ не належить іменник *аптека́р*, який утворюється не від дієслова, а від іменника *аптека*.

СТ можуть бути продуктивними і непродуктивними, регулярними і нерегулярними. Продуктивним буде СТ, що є незамкненим рядом похідних і поповнюється новотворами. Регулярним буде СТ, до якого входить значна кількість дериватів.

Загальне СЗ властиве СТ. Це узагальнене значення, спільне для певного лексико-семантичного розряду слів, яке є результатом впливу категоріального значення форманта на категоріальне і лексичне, тобто лексико-граматичне значення мотивуючого слова [16]. Можна виділяти у межах загального СЗ часткові СЗ. Загальне СЗ — більш абстрактне, часткове СЗ — більш конкретне, часткове СЗ максимально наближене до лексичного значення слів. На основі часткових СЗ у межах СТ виділяють словотвірні підтипи (далі — СП). Наприклад, у межах словотвірних типів віддієслівних іменників із загальним СЗ ‘предметність, яка знаходиться в певному відношенні до дії, названої мотивуючим словом’ можна виокремити такі часткові СЗ (і на їх основі — наступні СП): ‘особа — виконавець дії, названої мотивуючим словом’, ‘предмет, з допомогою якого виконується дія, названа мотивуючим словом’, ‘істота — носій процесуальної ознаки, названої мотивуючим словом’, ‘особа — об’єкт і результат дії, названої мотивуючим словом’, ‘предмет — об’єкт і результат дії, названої мотивуючим словом’, ‘місце дії’, ‘істота — носій процесуальної ознаки, названої мотивуючим словом’, ‘опредметнена дія, названа мотивуючим словом’.

Ознаки продуктивності / непродуктивності, регулярності / нерегулярності властиві не лише СТ, але і СП. При цьому в літературній мові та в діалектному мовленні продуктивність і регулярність тих самих СТ (СП) може бути різною.

Джерельною базою нашого дослідження став «Словник українських говорів Одещини» за ред. О. І. Бондаря, укладений мовознавцями Одеського національного університету [13]. **Фактична база** дослідження — 800 дібраних із «Словника українських говорів Одещини» дериватів із найбільш прозорою мотивацією. **Об’єктом** дослідження є діалектна лексика українських говорів Одещини, **предметом** дослідження — словотвірні особливості різних за походженням діалектних слів, властивих українським говорам Одещини.

Мета нашої роботи — порівняти продуктивність і регулярність тих самих СТ (СП) української літературної мови й українського діалектного мовлення Одещини, використовуючи результати нашого дослідження, а також дані щодо СТ (СП) української літературної мови, наведені у праці «Словотвір сучасної української літературної мови» [14]. Наприклад, у літературній мові дуже продуктивним і регулярним є СТ віддієслівних іменників із суфіксом *-нн(я)* і СЗ ‘опредметнена дія’. У діалектах Одещини маємо лише поодинокі деривати, що належать до цього СТ:

затика́ ння — «початок процесу ткання на домашньому верстаті» (мотивуюче слово — *затика́ ть*);

ко́ йлання— «дія за значенням койлати» (мотивуюче слово — *ко́ йлати*— «1) збирати линву у коло, щоб було зручно користуватися нею під час рибальства неводом; 2) збирати невід або інші снасті, коли їх треба розстелити на березі для сушіння, або збирати вже посушений невід (снасті) до човна перед виїздом на рибальство»);

замерза́ ння— «час рибальства пізно восени, коли Дунай починає замерзати» (мотивуюче слово — *замерза́ ть*);

гарманува́ ння— «процес обмолоту зернових за допомогою котка» (мотивуюче слово — *гарманува́ ти*— «молотити зерно за допомогою кінного котка на гармані»);

затяга́ ння— «процес заправлення молока тягом» (мотивуюче слово — *затяга́ ть*— «заправляти молоко тягом»);

виража́ ння — «збирання, підготовка виїзду нареченої до жениха» (мотивуюче слово — *виража́ ть*);

СТ віддієслівних іменників із суфіксом *-ник* і СЗ ‘предметність, яка знаходиться в певному відношенні до дії, названої мотивуючим словом’ також має досить високу продуктивність і регулярність у літературній мові. В українських говорах Одещини маємо значно меншу (у порівнянні з літературною мовою) кількість дериватів цього СТ:

бережні́ к— «лісник» (мотивуюче слово — *берегти*);

боронува́ льник— «людина, яка боронує» (мотивуюче слово — *боронува́ ть*); **верті́ жник**— «гвинт, на який надягається кільце, що може вертатися в усі боки і через яке протягується ремінний пас, яким за шию припинають свиней або телят» (мотивуюче слово — *верті́ ть*);

зака́ тник— «повітка, де в негоду зберігають різний сільськогосподарський реманент» (мотивуюче слово — *закоті́ ть*);

годó ваник— «вихованець, нерідна дитина» (мотивуюче слово — *гoдóу вaтi*); **набі йник**— «пристрій для забивання чіпців під час встановлення снастей» (мотивуюче слово — *набiти*); **прашувá льник**— «людина, яка прашує (сапає)» (мотивуюче слово — *прашувá ти*— «1) прополувати сапою; 2) боронувати»);

спря́ жник— «заст., супрягач» (мотивуюче слово — *спрягá ти*(коней));

ути́ра́ льник— «довгастий шматок тканини для витирання обличчя, тіла, посуду; рушник» (мотивуюче слово — *ути́ра́ ти*);

А СТ віддієслівних іменників із суфіксом *-к(а)* та СЗ 'предметність, яка має певне відношення до дії, названої мотивуючим словом' у діалектах має вищу продуктивність та регулярність порівняно з літературною мовою:

ві́ гребка— «1) гурт рибалок, що разом гребуть веслами; 2) гребіння веслами в час рибальства» (мотивуюче слово — *ви́гребá ця*— «пливти човном, веслуючи проти вітру, течії»);

виту́ шка— «пристрій для змотування ниток з мітків у клубки» (мотивуюче слово — *ві́ ти*);

ві́ шкрібка— «невеликий буханець хліба, випечений із залишків вишкрябаного з діжі тіста» (мотивуюче слово — *ви́шкріба́ ти*);

ві́ шалка— «стовп з прикріпленими перекладами, на якому сушать сітки після рибальства» (мотивуюче слово — *ві́ шaтi*);

ві́ янка— «лопаточка для набиравання зерна під час віяння» (мотивуюче слово — *ві́ яти*);

жа́ тка— «знаряддя, яким взимку скошують по кризі очерет» (мотивуюче слово — *жа́ ти*);

жа́ рничка— «сковорода» (мотивуюче слово — *жа́ рити*);

дикó вка— «спеціальний спосіб покриття хати очеретом за допомогою праника» (мотивуюче слово — *ди́кува́ ти*— «ушивати хату очеретом, вижатим взимку, притягуючи дротом і вирівнюючи праником»);

за́ вертка— «1) заст., міцна дерев'яна паличка, що вільно повертається на гвинту або великому гвіздку, якою замикали на ніч входні двері; 2) заст., замітники гудзиків до одягу» (мотивуюче слово — *за́верта́ ти*);

за́ крутка— «заст., замітники гудзиків до одягу» (мотивуюче слово — *за́крути́ ти*);

закльó пка— «заст., кнопка» (мотивуюче слово — *за́клепа́ ти*);

бі́ тка— «прилад для підбивання корінців очерету при покритті хати» (мотивуюче слово — *бі́ ти*);

бра́ нка— «жінка, яка приймає дітей від породіллі,пологова» (мотивуюче слово — *бра́ ти*);

волочу́ шка— «примітивне сільськогосподарське знаряддя з тернового гілля, яким у старовину волочили зорану землю» (мотивуюче слово — *волочи́ ти*— «боронувати»);

гарманó вка— «час молотби зернових на гармані» (мотивуюче слово — *га́рманува́ ти*);

гладі́ лка— «техн., ковальський засіб для вирівнювання металевих виробів» (мотивуюче слово — *гла́ дити*);

запіка́ нка— «підсмажена на вогні риба, здебільшого рибець» (мотивуюче слово — *запіка́ ти*);

за́ плітка— «стрічка, що влітають у косу» (мотивуюче слово — *за́пліта́ ти*);

кача́ лка— «1) палиця, яку спеціально обліплюють приготованою глиною із соломкою й укладають між балками у стелі; 2) деталь вітряка; 3) візок на двох колесах, який становить собою гарно оздоблену скриню для сидіння двох осіб; 4) коток, яким розбивають грудки на полі» (мотивуюче слово — *кача́ ти*);

за́ тулка— «1) заслінка, якою закривають піч; 2) оса, яка носить мед в очеретину і закриває її грязючкою» (мотивуюче слово — *за́туля́ ти*);

зату́ лка— «заслінка, якою закривають піч» (мотивуюче слово — *зату́ля́ ти*);

ла́ манка— «пристрій для биття конопель, бительня» (мотивуюче слово — *ла́ ма́ ти*);

ла́ танка— «вив'язування з ниток нових вічок у сітці замість зіпсованих» (мотивуюче слово — *ла́ та́ ти*);

чі́ стка— «весняне зрізування виноградної лози» (мотивуюче слово — *чі́ стити*);

ширитó вка— «машина в млині, що обдирає шкірочку на зерні перед помолом» (мотивуюче слово — *ши́ритува́ ти*— «обдирати шкірочку на зерні перед помолом за допомогою спеціального млинарського пристрою»);

набі́ вка— «техн., частина ткацького верстата, через яку проходять нитки основи і за допомогою якої прибиваються одна до другої поперечні нитки» (мотивуюче слово — *набiва́ти*);

підво́ дка— «чорна фарба, якою підводять стіни будинку» (мотивуюче слово — *пiдво́ дити*— «фарбувати долішню частину стіни підводкою»);

поса́ дка— «1) гай; 2) груба нитка, якою під'язують крайні вічка матули до верхів чи сподів невода і волока» (мотивуюче слово — *пoса́ дити*);

приса́ дка— «процес пришивання частини сітки до основної снасті» (мотивуюче слово — *приса́ дити*);

розліта́ йка— «широкий короткий жіночий одяг» (мотивуюче слово — *розліта́ тис*);

са́ джалка— «лопата, якою саджають хліб у піч» (мотивуюче слово — *са́ дити*);

сі янка— «1) дрібна однорічна цибуля для посадки; 2) грядка землі, засіяна сіянкою (рослиною, що вирощується із насіння)»; (мотивуюче слово — *сі ятк*);

сү канка— «рід веретена для згортання тонких мотузок» (мотивуюче слово — *сукá тк*);

тирльó вка— «1) зганяння до купи стада худоби для відпочинку біля водопою; 2) стягування колод у лісі в одне місце» (мотивуюче слово — *тирлювá ти*— «стягувати колоди в одне місце»);

трепá чка— «дощечка, якою б'ють плоскінь» (мотивуюче слово — *трпíна тк*);

плá вка— «1) простір води, який пропливають човни, тягнучи за собою сітки; 2) час перебування сіток у воді» (мотивуюче слово — *плá ватк*);

теребі лка— «1) пристрій, яким тереблять кукурудзу; 2) прилад, яким роздушують ягоди і кетяги винограду» (мотивуюче слово — *теребі ти*— «лущити зерно найчастіше з качанів кукурудзи, рідше ягоди винограду»);

трпíна лка— «прилад, що вибирає кострицю після бительні» (мотивуюче слово — *трпíна тк*);

трпíна чка— «малярія» (мотивуюче слово — *трпíна тк*);

У межах СТ віддієслівних іменників із суфіксом *-к(а)* і СЗ 'предметність, яка знаходиться у певному відношенні до дії, названої мотивуючим словом', достатньо продуктивного та регулярного в українських діалектах Одещини, можна виділити наступні СП із частковими СЗ:

1) 'особа — носій процесуальної ознаки, названої мотивуючим словом': *брá нкк*

2) 'предмет, за допомогою якого виконується дія, названа мотивуючим словом': *виту́ шка*
ві янка жá ткá жá рничка за вертка за крутка б́ ткá волочу́ шка гладі лка качалка 2, 4;
затулка 1; зату́ лкí лá манка ширитó вкí набі́ вкí підвó дкí посадка 2; сá джалка сү канка
трепá чкí теребі́ лкí трпíна лкí

3) 'предмет — об'єкт і результат дії, названої мотивуючим словом': *ві шкрі́бка закльó нкí*
запíкá нкí за плі́тка качалка 1, 3; посадка 1; сіянка 1;

4) 'істота — носій процесуальної ознаки, названої мотивуючим словом': *зату́лка 2;*

5) 'неістота — носій процесуальної ознаки, названої мотивуючим словом': *розлі́та́ йкí*
трпíна чкí ві́ гребка1;

6) 'місце дії, названої мотивуючим словом': *ві шалка сіянка 2; плавка 1;*

7) 'определенна дія, названа мотивуючим словом': *ві́ гребка 2; дикó вкí гарманó вкí*
лá танкí чі́ сткí присá дкí тирльó́ вкí плавка 2.

У діалектах Одещини найбільша кількість дериватів СТ віддієслівних іменників із суфіксом *-к(а)* і загальним СЗ 'предметність, яка знаходиться в певному відношенні до дії, названої мотивуючим словом' входить до СП із частковим СЗ 'предмет, за допомогою якого виконується дія, названа мотивуючим словом', але відсутній СП із частковим СЗ 'особа — виконавець дії, названої мотивуючим словом', хоч у літературній мові цей СП є досить продуктивним і регулярним.

Отже, продуктивність і регулярність СТ і СП в українському діалектному мовленні Одещини та у літературній мові мають досить значні відмінності.

Література

1. Бевзенко С. П. Діалектні групи і говори української мови / С. П. Бевзенко. — Одеса: ОДУ, 1975. — 120 с.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. — К. : Вища школа, 1982. — 352 с.
3. Бондар О. І. Розвиток лексичної семантики у говорах Одещини на тлі процесів української літературної мови / О. І. Бондар // Мова: структура, суспільство, культура: Збірник наукових статей. — Одеса: ОНУ, 2012. — С. 119–127.
4. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія / В. О. Горпинич. — К. : Вища школа, 1999. — 251 с.
5. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики / П. Ю. Гриценко. — К. : Наукова думка, 1990. — 332 с.
6. Дзєндзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас Закарпатської області УРСР / Й. О. Дзєндзелівський. — Ужгород: Ужгородський держ. ун-т, 1958–1960. — Ч. 1–2.
7. Дзєндзелівський Й. О. Конспект лекцій з курсу української діалектології / Й. О. Дзєндзелівський. — Ужгород: Ужгородський держ. ун-т, 1965. — 99 с.
8. Дроздовський В. П. Говірки Ізмаїльщини (на матеріалі Татарбунарського, Саратського і суміжних з ними районів) / В. П. Дроздовський // X Республіканська діалектологічна нарада. — К. : АН УРСР, 1959. — С. 34–38.
9. Жилко Ф. Т. Нариси діалектології української мови / Ф. Т. Жилко. — К. : АН УРСР, 1966. — 440 с.
10. Ковалик І. І. Словотвір і лінгвістична географія / І. І. Ковалик // X Республіканська діалектологічна нарада. — К. : АН УРСР, 1959. — С. 9–12.
11. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області / А. А. Москаленко. — Одеса: ОДУ, 1958. — 80 с.
12. Москаленко А. А. Специфічна лексика українських говірок Одеської області / А. А. Москаленко // Наукові записки Одеського державного педагогічного інституту ім. К. Д. Ушинського. — Одеса: ОДПІ, 1960. — Т. XXV. — С. 65–78.

13. *Словник українських говорів Одещини* / за ред. О. І. Бондаря. — Одеса: ОНУ, 2011. — 222 с.
14. *Словотвір сучасної української літературної мови*. — К. : Наукова думка, 1979. — 591 с.
15. *Хаценко Л. І.* Вивчення діалектів української мови в другій половині XX століття / Л. І. Хаценко // *Записки з українського мовознавства*. — Одеса: Астропринт, 2003. — Вип. 12. — С. 239–245.
16. *Хрустик Н. М.* Проблеми морфемного, словотвірного та етимологічного аналізу / Н. М. Хрустик. — Одеса: Фенікс, 2011. — 114 с.

References

1. *Bevzenko S. P.* Dialektni hrupy i hovory ukrajins'koi movy / S. P. Bevzenko. — Odesa: ODU, 1975. — 120 s.
2. *Bevzenko S. P.* Ukrajins'ka dialektolohija / S. P. Bevzenko. — K. : Vyshcha shkola, 1982. — 352 s.
3. *Bondar O. I.* Rozvytok leksychnoi semantyki u hovorakh Odeshchyny na tli procesiv ukrajins'koi literaturnoi movy / O. I. Bondar // *Mova: struktura, suspil'stvo, kul'tura: Zbirnyk naukovykh statej*. — Odesa: ONU, 2012. — S. 119–127.
4. *Horpunych V. O.* Suchasna ukrajins'ka literaturna mova. Morfemika. Slovtvir. Morfonolohiya / V. O. Horpunych. — K. : Vyshcha shkola, 1999. — 251 s.
5. *Hrytsenko P. Yu.* Areal'ne varyuvannya leksyky / P. Yu. Hrytsenko. — K. : Naukova dumka, 1990. — 332 s.
6. *Dzendzelivs'kyj Y. O.* Lihvistychnyy atlas Zakarpats'koi oblasti URSR / Y. O. Dzendzelivs'kyj. — Uzhhorod: Uzhhorods'kyj derzh. un-t, 1958–1960. — Ch. 1–2.
7. *Dzendzelivs'kyj Y. O.* Konspekt lekcij z kursu ukrajins'koi dialektolohiji / Y. O. Dzendzelivs'kyj. — Uzhhorod: Uzhhorods'kyj derzh. un-t, 1965. — 99 s.
8. *Drozdovs'kyj V. P.* Hovirky Izmayil'shehyny (na materialy Tatarbunars'koho, Sarats'koho i sumizhnykh z nymy rajoniv) / V. P. Drozdovs'kyj // *X Respublikans'ka dialektolohichna narada*. — K. : AN URSR, 1959. — S. 34–38.
9. *Zhylko F. T.* Narysy dialektolohiji ukrajins'koi movy / F. T. Zhylko. — K. : AN URSR, 1966. — 440 s.
10. *Kovalyk I. I.* Slovtvir i lihvistychna heohrafija / I. I. Kovalyk // *X Respublikans'ka dialektolohichna narada*. — K. : AN URSR, 1959. — S. 9–12.
11. *Moskalenko A. A.* Slovnyk dialektyzmiv ukrajins'kykh hovirok Odes'koi oblasti / A. A. Moskalenko. — Odesa: ODU, 1958. — 80 s.
12. *Moskalenko A. A.* Specyfichna leksyka ukrajins'kykh hovirok Odes'koi oblasti / A. A. Moskalenko // *Naukovi zapysky Odes'koho derzhavnogo pedahohichnoho instytutu im. K. D. Ushyn'skoho*. — Odesa: ODPI, 1960. — T. XXV. — S. 65–78.
13. *Slovnyk ukrajins'kykh hovoriv Odeshchyny* / za red. O. I. Bondaria. — Odesa: ONU, 2011. — 222 s.
14. *Slovtvir suchasnoi ukrajins'koi literaturnoi movy*. — K. : Naukova dumka, 1979. — 591 s.
15. *Khacenko L. I.* Vyvchennia dialektiv ukrajins'koi movy v druhij polovyni XX stolittia / L. I. Khatzenko // *Zapysky z ukrajins'koho movoznavstva*. — Odesa: Astroprynt, 2003. — Vyp. 12. — S. 239–245.
16. *Khrustyk N. M.* Problemy morfemnoho, slovtvirnoho ta etymolohichnoho analizu / N. M. Khrustyk. — Odesa: Feniks, 2011. — 114 s.

СВЕТЛИЦКАЯ Виолетта Романовна,

соискатель кафедры украинского языка Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина;
e-mail: 7989447@ukr.net; тел.: +38 063 1306430

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОДУКТИВНОСТИ И РЕГУЛЯРНОСТИ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТИПОВ И ПОДТИПОВ ДЕРИВАТОВ В УКРАИНСКИХ ДИАЛЕКТАХ ПО СРАВНЕНИЮ С ЛИТЕРАТУРНЫМ ЯЗЫКОМ

Аннотация. В статье диалектная лексика украинских говоров Одесской области анализируется с учётом её словообразовательных особенностей: рассматриваются способы словообразования диалектизм, специфика использования словообразовательных формантов, продуктивность и регулярность словообразовательных типов и подтипов. В украинских диалектах Одесской области наибольшее количество дериватов словообразовательного типа отглагольных существительных с суффиксом *-к(а)* и общим словообразовательным значением 'предметность, находящаяся в определённом отношении к действию, которое названо мотивирующим словом' входит в словообразовательный подтип со словообразовательным значением 'предмет, с помощью которого выполняется действие, названное мотивирующим словом', но отсутствует подтип со словообразовательным значением 'исполнитель действия, названного мотивирующим словом'. Однако в литературном языке этот подтип является весьма продуктивным и регулярным.

Ключевые слова: способы словообразования, диалектная лексика, мотивирующее слово, дериват, словообразовательный формант, продуктивность, регулярность, словообразовательный тип, словообразовательный подтип.

Violeta R. SVITLYTSKA,

researcher of the Ukrainian language chair of Odessa Mechnikov National University; 24/26, Francuzsky boulevard, Odessa, 65058, Ukraine; e-mail: 7989447@ukr.net; tel.: +38 063 1306430

CHARACTERISTICS OF PRODUCTIVITY AND REGULARITY OF WORD BUILDING TYPES AND SUBTYPES OF DERIVATIVES IN THE UKRAINIAN DIALECTS COMPARED TO THE LITERARY LANGUAGE

Summary. The article deals with the analysis of the dialect vocabulary of the Odessa region from the point of view of its word-building peculiarities: the ways of forming dialectisms and the peculiarity of using word-building affixes are analysed in the article, as well as the efficiency and regularity of word formation types and subtypes. The highest number of word-forming derivatives in the Ukrainian dialects of the Odessa region make up those built up by verbal nouns with the suffix -k(a) and the total value of word-formation 'thingness, which has a certain relation to the action which is defined by the motivating word'. Such dialect derivatives typically belong to the subtype with the derivational value 'item used for performing the action defined by the motivating word'. However, these dialectisms do not belong to the subtype with the word-formation meaning 'performer of the action which is defined by the motivating word'. However, this subtype is very productive and regular in the literary Ukrainian language.

Key words: ways of word-building, Ukrainian dialect vocabulary, motivator, derivative, word-building affix, productivity, regularity, derivational type, derivational subtype.

Статтю отримано 12.05.2015 р.

УДК 811.161.2'373.2:119:303.024:821.161.2'06

СЕМЕНЕНКО Олександра Юріївна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Одеса, Україна;
e-mail : wujja@bk.ru; тел.: +38 (048) 7445285; моб: +38 096 1050634; +38 093 0713638

ОПЕРАТОРИ-ВИМІРНИКИ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «РУХОМІ ВМІСТИЩА» ІЗ СЕМАНТИКОЮ МУЛЬТИПЛІЦІТНОСТІ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

Анотація. У статті аналізуються особливості функціонування в сучасному українському поетичному дискурсі (як віршованому, так і прозовому) однієї із численних груп конститuentів, що, зазначаючи метафоризації на рівні синтагматики, набувають можливості передавати секундарне значення мультипліцитності, тобто стають операторами функції неозначено великої кількості (НВК). Цю ділянку функціонально-семантичного поля неозначено великої кількості (ФСП НВК), що ґрунтується на мовному образі великого, утворюють засоби вторинної номінації із примарним значенням «рухомі вмістища». Зазвичай значення НВК вони реалізують на рівні нерозкладних кількісно-іменних сполук N_1N_2 (метафоричних квантитативно-генитивних бінарм). Означеною проблематикою, тобто вивченням різних ділянок ФСП НВК, займається ціла низка вчених. У статті зазначено, що на матеріалі української, російської, англійської мов метафоричні квантитативно-номінативні сполуки N_1N_2 із значенням оцінки НВК опрацювали В. М. Вовк, С. О. Швачко, на матеріалі російської та німецької мов — Л. Г. Акуленко, на матеріалі українського художнього мовлення започатковане дослідження різноструктурних засобів вираження поняттєвої категорії НВК О. М. Бонецькою, К. Г. Городенською, А. П. Загнітком, З. О. Митяй, О. Ю. Семененко та ін.

Ключові слова: функціонально-семантичне поле неозначено великої кількості (ФСП НВК), мультипліцитність, оператор функції НВК, генитив-актуалізатор, український художній дискурс.

Функціонально-семантичне поле неозначеної кількості (ФСП НК) визначають як поле оцінної квантитативності, що протистоїть полю власне квантитативності. Значення великої недиференційованої кількості, або мультипліцитності (термін належить Л. Х. Кабальєро Діасу), є для конститuentів-квантитативів цього поля «лише переносним значенням, з яким вони вживаються в експресивному мовленні для посилення кількісної характеристики предмета» [4, с. 18].

Категорійне поняття неозначеної кількості (НК) як самостійне мисленнєво-мовленнєве утворення зазнало бурхливого вивчення в мовознавстві починаючи з середини ХХ ст. Досліджувалися різні ділянки ФСП НК, передусім це стосувалося лексичних і фразеологічних засобів вираження цього значення на матеріалі певної мови або в зіставному аспекті. У російській мові генитивні конструкції із значенням НВК досліджували А. В. Бельський, М. Ю. Тихонова, Т. П. Перетяцько, І. К. Марковський, О. І. Лашкевич, В. В. Новицька та ін. На матеріалі